

Inhoudsopgave

Inleiding: een blik voorbij de logokaart	9
Een opmerking over het taalgebruik	29

DEEL I HET KOLONIALE IMPERIUM

1	De ondergang en opkomst van Daniel Boone	33
2	Indianenland	46
3	Alles wat je ooit over guano wilde weten maar niet durfde te vragen	57
4	De heel goede dag van Teddy Roosevelt	72
5	De imperiale mentaliteit	88
6	De strijdkreet van de vrijheid	105
7	Buiten de magische cirkel	128
8	De Witte Stad	144
9	Artsen zonder grenzen	161
10	Fort Amerika	180
11	De oorlogsstaat	200
12	Soms moeten er mensen sterven	218

DEEL II HET POINTILLISTISCHE IMPERIUM

13	Kilroy was hier	251
14	De dekolonisatie van de Verenigde Staten	265
15	In Amerika weet niemand dat Puerto Rico in Amerika ligt	283
16	Synthetica	307
17	Dit is wat God heeft gewrocht	326

18	Het imperium van de rode achthoek	349
19	Taal is een virus	371
20	Macht is soevereiniteit, mister Bond	393
21	Basislandia	414
22	De strijd om punten	434
	Tot slot: de actualiteit van het imperialisme	456
	Dankwoord	469
	Noten	473
	Illustratieverantwoording	595

Inleiding: een blik voorbij de logokaart

Het enige probleem is
dat ze in Amerika niet veel
aan ons
denken.

—Alfredo Navarro Salanga, Manilla

7 december 1941. Boven een marinebasis op O‘ahu doemen Japanse vliegtuigen op. Ze werpen luchttorpedo’s af, die onder water duiken en zich zo een weg banen naar hun doel. Bommenwerpers treffen de *uss Arizona*. Het enorme slagschip stampet in het water. Staal, hout, dieselolie en lichaamsdelen vliegen door de lucht. De brandende *Arizona* kapseist in de oceaan, terwijl de bemanning in het met olie bedekte water duikt. Voor een land in vreedetijd is dit een heftig ontwaken. Voor de Verenigde Staten is dit het begin van de Tweede Wereldoorlog.

Er zijn niet veel historische incidenten dieper in het nationale geheugen gegrift dan dit, de aanval op Pearl Harbor. Het is een van de weinige gebeurtenissen waaraan de meeste mensen een datum kunnen verbinden (7 december, de ‘datum die in schande zal voortleven’, in de woorden van Franklin Delano Roosevelt). Er zijn honderden boeken over geschreven – in de Library of Congress staan er meer dan 350. En Hollywood heeft er films over gemaakt, van het door critici geprezen *From Here to Eternity* (1953), met Burt Lancaster in de hoofdrol, tot het door critici bespotte *Pearl Harbor* (2001) met Ben Affleck in de hoofdrol.

Maar wat die films niet laten zien, is wat er daarna gebeurde. Negen uur nadat Japan het grondgebied van Hawai‘i aanviel, kwam er een ander stel Japanse vliegtuigen in beeld boven een ander stuk Amerikaans grondgebied, de Filipijnen. Net als bij Pearl Harbor wierpen ze hun bommen af en troffen ze diverse vliegbases, met verwoestende gevolgen.

Volgens de officiële lezing van het leger over de oorlog was het bombardement op de Filipijnen net zo rampzalig als dat op Hawai‘i. Bij Pearl Harbor brachten de Japanners de Amerikaanse vloot in de Stille Oceaan een zware slag toe: ze brachten vier slagschepen tot zinken en beschadigden vier andere. Op de Filipijnen maakten de aanvallers de grootste concentratie Amerikaanse gevechtsvliegtuigen buiten Noord-Amerika met de grond gelijk – de basis van de luchtverdediging van de geallieerden in de Stille Oceaan.

De Verenigde Staten verloren meer dan vliegtuigen. De aanval op Pearl Harbor was niet meer dan dat, een aanval. Japanse bommenwerpers sloegen toe, vertrokken en keerden niet meer terug. Op de Filipijnen was dat anders. Daar werden de eerste luchtaanvallen gevolgd door nog meer aanvallen, en vervolgens door een invasie en een bezetting. Zestien miljoen Filipino’s – Amerikaanse staatsburgers die salueerden voor de Amerikaanse vlag en Franklin Delano Roosevelt als hun opperbevelhebber zagen – vielen onder een vreemde mogendheid. Zij beleefden een heel andere oorlog dan de bewoners van Hawai‘i.

En daarmee was het niet afgelopen. Het incident dat informeel bekendstaat als ‘Pearl Harbor’ was in feite een grootscheepse verrassingsaanval op Amerikaanse en Britse bezittingen in de Stille Oceaan. In één dag vielen de Japanners de Amerikaanse territoria Hawai‘i, de Filipijnen, Guam en de eilanden Midway en Wake aan. Ze pleegden ook aanvallen op de Britse kolonies Maleisië, Singapore en Hongkong en vielen Thailand binnen.

Het was een fenomenaal succes. Japan heeft Hawai‘i nooit veroverd maar binnen enkele maanden werd wel de Japanse vlag geplant op Guam, de Filipijnen en Wake en in Maleisië, Singapore en Hongkong. Japan wist zelfs de meest westelijke punt van Alaska te bemachtigen, die het meer dan een jaar bezet hield.

Als je naar het grote geheel kijkt, kun je je afvragen of ‘Pearl Harbor’ – de naam van een van de weinige doelen die Japan níet binnenviel – werkelijk de beste aanduiding is voor de gebeurtenissen van die noodlottige dag.

Aanvankelijk sprak men naar aanleiding van de bombardementen niet van ‘Pearl Harbor.’ Het was zelfs helemaal niet duidelijk hoe ze be-

schreven moesten worden. Moest de nadruk worden gelegd op Hawai'i, het doelwit dat zich het dichtst bij Noord-Amerika bevond en dat het eerste stuk Amerikaans grondgebied was waar Japan had toegeslagen? Of moesten het de Filipijnen zijn, het veel grotere en meer kwetsbare territorium? Of Guam, het territorium dat zich bijna onmiddellijk overgaf? Of alle bezittingen in de Stille Oceaan, waaronder ook het onbewoonde Wake en Midway?

'De feiten van gisteren en vandaag spreken voor zich,' zei Roosevelt in zijn rede voor het Congres – zijn 'Infamy-speech'. Maar deden ze dat ook? JAPPEN BOMBARDEREN MANILLA, HAWAII was de kop van een krant in New Mexico. 'Japanse vliegtuigen bombarderen Honolulu, het eiland Guam' die van een krant in South Carolina. Sumner Welles, de staatssecretaris van FDR, beschreef het gebeuren als 'een aanval op Hawaii en de Filipijnen.' Eleanor Roosevelt gebruikte een soortgelijke formulering in haar radiotoespraak op de avond van 7 december, toen ze zei dat Japan 'onze burgers op Hawaii en de Filipijnen bombardeerde'.

Zo ging ook de eerste versie van de speech van FDR. Daarin werd de gang van zaken gepresenteerd als een 'bombardement op Hawaii en de Filipijnen.' Maar Roosevelt sleutelde de hele dag aan die opzet. Hij voegde met potlood dingen toe en streepte andere stukken weg. Op een gegeven moment schraptte hij de duidelijke verwijzingen naar de Filipijnen en koos hij voor een andere beschrijving. In zijn herziene versie was de aanval een 'bombardement op Oahu' of, verderop in de speech, 'op de eilanden van Hawaii'. Hij noemde de Filipijnen nog wel, maar slechts als een van de onderdelen op een korte lijst met andere doelwitten van Japan: Maleisië, Hongkong, Guam, de Filipijnen, de eilanden Wake en Midway – in die volgorde. Die lijst was een mengeling van Amerikaanse en Engelse territoria, zonder aan te geven wat van wie was.

Waarom degradeerde Roosevelt de Filipijnen? Wij weten het niet, maar het is niet moeilijk te raden. Roosevelt probeerde een duidelijk verhaal te vertellen: Japan had de Verenigde Staten aangevallen. Maar hij stond voor een probleem. Werden de Japanse doelwitten wel beschouwd als 'de Verenigde Staten'? Juridisch gezien waren ze onbetwistbaar Amerikaans grondgebied. Maar zou het publiek dat ook zo zien? Wat als het Roosevelt's gehoor niet kon schelen dat Japan de Filipijnen of Guam had aangevallen? Uit enquêtes vlak voor de aanval bleek dat

PROPOSED MESSAGE TO THE CONGRESS

Yesterday, December 7, 1941, a date which will live in ~~world history~~ ^{infamy}
 the United States of America was ~~unprovokedly~~ ^{suddenly} and deliberately attacked
 by naval and air forces of the Empire of Japan. ~~That yesterday~~

The United States was at the moment at peace with that nation and was
~~conducting~~ ^{still in} the conversation with its Government and its Emperor looking
 toward the maintenance of peace in the Pacific. Indeed, one hour after
 Japanese air squadrons had commenced bombing in ~~Hawaii and the Philippines~~ ^{Oahu}

the Japanese Ambassador to the United States and his colleague delivered
 to the Secretary of State a formal reply to a ~~former~~ ^{recent American} message, ~~from the~~

~~secretary~~ ^{While}: This reply ~~contained a statement~~ ^{stated} that diplomatic negotiations
~~must be considered at an end, that~~ ^{it} contained no threat ~~and~~ ^{or} hint of ~~an~~ ^{war or}
 armed attack.

infamy
 sudden
 Oahu
 recent American
 While stated it seemed useless to continue to
 or war or
 must be considered at an end, that it contained no threat and hint of an armed attack.

Het concept van Roosevelt's 'Infamy-speech' van 7 december. Op de zevende regel is 'eskaders waren begonnen met het bombarderen van Hawaii en de Filipijnen' vervangen door 'eskaders waren begonnen met het bombarderen van Oahu'.

op het vasteland van de Verenigde Staten weinig steun was voor een militaire verdediging van die territoria.

Bedenk hoe zich recentelijk iets vergelijkbaars heeft afgespeeld. Op 7 augustus 1998 voerde Al Qaida gelijktijdig aanvallen uit op Amerikaanse ambassades in Nairobi in Kenia en Dar es Salaam in Tanzania. Honderden mensen kwamen om (voornamelijk Afrikanen), en duizenden raakten gewond. Maar hoewel die ambassades buitenposten van de Verenigde Staten waren, had het Amerikaanse publiek nauwelijks het gevoel dat het land er zelf onder had geleden. Er zou, drie jaar later, nog een reeks gelijktijdige aanvallen nodig zijn, op New York City en Washington DC, om een totale oorlog uit te lokken.

Een ambassade is natuurlijk iets anders dan een territorium. Maar in

1941 was er een vergelijkbare logica. Roosevelt was zich er ongetwijfeld van bewust dat de Filipijnen en Guam, hoewel die technisch gezien onderdelen van de Verenigde Staten waren, voor velen vreemd leken. Hawai'i daarentegen was aannemelijker als 'Amerikaans' grondgebied. Hoewel het eerder een territorium was dan een staat, lag het dichterbij Noord-Amerika en was het beduidend witter. Daarom werd erover gesproken dat het eventueel een staat zou kunnen worden (terwijl men voor de Filipijnen vooralsnog onafhankelijkheid voorzag).

Maar ook als het om Hawai'i ging, vond Roosevelt het nodig om te benadrukken dat het om Amerikaans grondgebied ging. Hoewel het territorium een aanzienlijke witte populatie had, bestond bijna driekwart van de bevolking uit Aziaten of bewoners van eilanden in de Stille Oceaan. Het was duidelijk dat Roosevelt erover inzat dat zijn gehoor Hawai'i als vreemd grondgebied zou beschouwen. Op de ochtend dat hij zijn speech zou houden, veranderde hij nog iets: de Japanners hadden niet het 'eiland Oahu' gebombardeerd maar het 'Amerikaanse eiland Oahu.' Roosevelt vervolgde: er was schade toegebracht aan 'Amerikaanse marine- en legeronderdelen' en er waren 'heel veel Amerikaanse levens' verloren gegaan.

Een *Amerikaans* eiland waar *Amerikaanse* levens verloren waren gegaan – dat probeerde hij te benadrukken. Waar de Filipijnen werden afgerond tot vreemd, werd Hawai'i afgerond tot 'Amerikaans'.

'Gisteren, 7 december 1941 – een datum die in schande zal voortleven – werden de Verenigde Staten onverhoeds en welbewust aangevallen door strijdkrachten van de marine en de luchtmacht van het keizerrijk Japan,' zo begon de speech van Roosevelt. In de Amerikaanse formulering is Japan een 'empire', maar zijn de Verenigde Staten dat niet. Let ook op hoe de datum wordt benadrukt. Volgens de grillige internationale datumgrens werden, van alle Japanse doelwitten, alleen Hawai'i en Midway op 7 december aangevallen. Overal elders vond hij op 8 december plaats, de datum die de Japanners voor de aanval gaven.

Benadrukte Roosevelt de datum in een weloverwogen poging om het allemaal om Hawai'i te laten draaien? Hoogstwaarschijnlijk niet. Niettemin werkte zijn formulering van een 'datum die in schande zal voortleven' een engere opvatting van het gebeuren in de hand, die wei-

nig ruimte liet voor plaatsen zoals de Filipijnen.

Voor Filipino's kon dit stuitend zijn. Een verslaggever beschreef het tafereel in Manilla toen de menigte de speech van Roosevelt over de radio beluisterde. De president had het over Hawai'i en de vele levens die daar verloren waren gegaan. Maar de verslaggever merkte op dat hij de Filipijnen 'heel erg terloops' noemde. Roosevelt deed het voorkomen dat de oorlog iets was wat zich 'dicht bij Washington en ver van Manilla' afspeelde.

Zo zag het er niet uit op de Filipijnen, waar de sirenes van het luchtalarm voortdurend loeiden. 'Voor de bewoners van Manilla was de oorlog hier, overkwam het ons,' schreef de verslaggever. 'En wij hebben geen schuilkelders.'

Hawai'i, de Filipijnen, Guam – het was niet makkelijk te zeggen wat je van zulke plaatsen moest denken of zelfs hoe je ze moest noemen. Aan het eind van de negentiende eeuw, toen veel van die gebieden in Amerikaanse handen kwamen (Puerto Rico, de Filipijnen, Guam, Amerikaans Samoa), was hun status duidelijk. Het waren kolonies, zoals Theodore Roosevelt en Woodrow Wilson ze ongeneerd noemden.

Maar dat openlijk imperialistische karakter hield geen stand. Na enkele decennia, nadat de gemoederen waren bedaard, werd het k-woord taboe. 'Het woord kolonie moet niet gebruikt worden voor de relatie tussen onze regering en haar onafhankelijke volken,' maande een functionaris in 1914. Het was beter om vast te houden aan een sympathiekere algemene term: territoria.

Die term was sympathieker omdat de Verenigde Staten eerder territoria hadden gehad, zoals Arkansas en Montana. Die pasten goed in het nationale bestel. De westelijke territoria vormden de beschavingsgrens, de voorhoede van 's lands groei. Misschien hadden ze niet alle rechten die staten hadden, maar toen ze eenmaal 'gekoloniseerd' waren (dat wil zeggen, bevolkt door witten), werden ze als staten in de gemeenschap opgenomen.

Maar als plaatsen zoals de Filipijnen of Puerto Rico territoria waren, dan waren ze een ander soort territorium. Anders dan de westelijke territoria, was niet duidelijk of ze voor de status van staat in aanmerking

kwamen. Ook werden ze niet algemeen gezien als wezenlijke onderdelen van het land.

Het was zelfs opvallend hoe zelden men het had over de overzeese gebiedsdelen. Op de kaarten die de meeste mensen in hun hoofd hadden, waren plaatsen als de Filipijnen niet opgenomen. Die mentale kaarten stelden de Verenigde Staten voor als aaneengesloten: een unie van staten die begrensd werd door de Atlantische en de Stille Oceaan, Mexico en Canada.

Zo zien de meeste mensen de Verenigde Staten vandaag de dag nog steeds, mogelijk met toevoeging van Alaska en Hawai'i. De politicoloog Benedict Anderson noemde dit de 'logokaart,' wat betekent dat als het land een logo had, het deze vorm zou hebben.

De logokaart.

Het probleem met de logokaart is alleen dat hij niet klopt. De vorm komt niet overeen met de juridische grenzen van het land. De meest opvallende omissies op de kaart zijn Hawai'i en Alaska, die in 1959 een staat werden, en nu in vrijwel alle gepubliceerde kaarten van het land zijn opgenomen. Maar ook Puerto Rico ontbreekt, dat weliswaar geen staat is, maar toch sinds 1899 deel uitmaakt van het land. Wanneer heb je ooit een kaart van de Verenigde Staten gezien waar Puerto Rico ook op stond? Of Amerikaans Samoa, Guam, de Amerikaanse Maagdeneilanden, de Noordelijke Marianen, of een van de andere kleinere eilandjes die de Verenigde Staten in de loop der jaren hebben ingelijfd?

In 1941, het jaar dat Japan aanviel, zou dit een nauwkeuriger plaatje zijn geweest:

De Verenigde Staten in bredere zin, 1941: (boven, van links naar rechts) Alaska, het vasteland; (midden) Guam, Amerikaans Samoa, de Filipijnen, Hawai'i, Puerto Rico en de Amerikaanse Maagdeneilanden; (onder, niet op schaal) de perifere eilanden in de Stille Oceaan (links) en de perifere Caraïbische eilanden (rechts).

Op deze kaart is de volledige territoriale omvang van het land te zien: de 'Verenigde Staten in bredere zin', zoals sommigen rond de eeuwwisseling zeiden. Hier is het gebied dat gewoonlijk als de Verenigde Staten wordt aangeduid – de logokaart – slechts een deel van het land. Een groot en geprivilegieerd deel, dat zeker, maar niettemin slechts een deel. De bewoners van de territoria spreken vaak van het 'vasteland'.

Ik heb deze kaart zo getekend dat de bewoonde delen van de Verenigde Staten in bredere zin op dezelfde schaal en oppervlakgetrouw worden afgebeeld. Alaska is dus niet, zoals op de meeste kaarten, verkleind zodat het op een kleine bijkaart past. Het heeft de juiste omvang. Met andere woorden, het is geweldig groot. Ook de Filipijnen zijn uitgestrekt, en als de eilandketen van Hawai'i op het vasteland geprojecteerd zou worden – de hele keten en niet slechts de acht hoofdeilanden die op de meeste kaarten te zien zijn – zou die zich bijna van Florida tot aan Californië uitstrekken.